

Міхаель Мозер

ЙОСИФ ЛЕВИЦЬКИЙ ЯК БОРЕЦЬ ЗА КУЛЬТУРУ “РУСЬКОЇ” (УКРАЇНСЬКОЇ) МОВИ

В енциклопедії “Українська мова” термін “культура мови”, який упровадила празька лінгвістична школа, окреслено як “дотримання усталених мовних норм [...] усної і писемної літературної мови [друге видання: “рівень володіння нормами усної і писемної літературної мови”], а також свідоме, цілеспрямоване, майстерне використання мовно-виражальних засобів залежно від мети й обставин спілкування”. Стверджено, що наука культури мови, “використовуючи дані історії української літературної мови, граматики, лексикології, стилістики, словотвору, виробляє наукові критерії в оцінці мовних явищ”¹. У галицьких студіях про культуру “руської” мови до 1848–1849 рр. увагу надавали передусім питанням дотримання норм літературної мови (щоправда, зауважмо, що уявлення про ці норми не були однозначно усталені через брак єдиної літературної мови). Галицькі автори активно зверталися до науки про культуру мови і покликалися на зібрані ними дані з історії української мови та на тогочасні лінгвістичні роботи. Хоча автори праць про культуру руської мови зазвичай були також авторами граматик, власних граматик вони, переважно, не цитували.

Як відомо, в підавстрійській Галичині ще до революції 1848–1849 рр. з’явилося чимало граматик “руської” мови², тоді як у підросійській Україні вийшов друком тільки короткий нарис граматики Олександра Павловського 1818 року. Але перша з тогочасних галицьких граматик, яку уклав Іван Могильницький у 20-их роках XIX ст., побачила світ щойно 1910 р. завдяки публікації Михайла Возняка. Найкраща ж з-поміж цих граматик – авторства Йосифа Лозинського – з різних причин (котрі, мабуть, радше сприяли її якості), вийшла щойно 1846 р. Хоча ранню її версію вже було завершено на початку 30-х років XIX ст., та вона так і не мала якогось помітного впливу. Граматикою ж Й. Левицького (вийшла 1834 р.), галицькі русини не були задоволені, а сам її укладач невдовзі почав писати цілком іншою, набагато ближчою до народної мовою. Отже, жодній зі згаданих граматик, ані граматиці Якова Головацького з 1849 р., ані іншим граматикам першої половини XIX ст., не вдалося встановити загальноприйнятих норм “руської” мови в Галичині.

У цій праці ми звернемося до кількох статей, рецензій та листів, які оприлюднив перемишльський культурний діяч Й. Левицький (1801–1860). Головну увагу

---

¹ *Українська мова. Енциклопедія*. Київ, 2000 [друге, доповнене видання: 2005]. С. 263–265.

² М. Возняк. *Галицькі граматики української мови першої половини XIX ст.* Львів, 1911 (“Студії і матеріали до історії української фільології”. I).

в цих текстах зосереджено на проблемі норм “руської” мови. Попри те, що в науковій літературі Йосифа Левицького завжди трактували як типового прихильника “язичія”³, це не цілком відповідає дійсності. Уже з кінця 30-х рр. XIX ст. він намагався писати народною мовою, зокрема перекладаючи вірші Гете і Шиллера, а також у панегіриках греко-католицьким єпископам.

Уже 1843 р. Й. Левицький виступає зі статтею “Доля галицко-руського язика” у російсько-польському двомовному часописі “Денница – Jutrzenka”⁴, який видавав Петро Дубровський у Варшаві. Ця стаття варта уваги з кількох міркувань. По-перше, сам текст Й. Левицького містить досить цікавий опис галицького українського народного відродження у період до 40-х р. XIX ст., настільки цікавий, що вже за рік було оприлюднено його німецький переклад у часописі “Jahrbücher für slawische Literatur, Kunst und Wissenschaft”, який видавав Петер Йордан у Ляйпцизі⁵. По-друге, саме німецька версія цієї статті лягла в основу жвавої дискусії між провідними представниками народного відродження цієї пори в тому ж таки часописі. Хоча всі її учасники – Й. Левицький, Й. Лозинський і Я. Головацький – оприлюднили свої статті анонімно, однак щодо статей Й. Левицького та Й. Лозинського галицькі сучасники точно знали, хто їхній автор. По-третє, редакція часопису “Денница – Jutrzenka” подала статтю Й. Левицького з вельми цікавими передмовою й післямовою. У передмові стверджено: “такой языкъ, какимъ писана эта статья, съ теченіемъ времени и съ постепеннымъ сближеніемъ галицкихъ писателей съ русскою литературою, легко можетъ перейти въ нашъ нынѣшній письменный языкъ”⁶. Нагадаймо, що такий підхід дуже подібний до концепції Михайла Максимовича, який, з одного боку, вітав галицьке українське відродження, а з іншого – гадав, що галицькі українці повинні нарешті, після успішного відродження, обрати для себе російську мову як літературну. Оскільки мова статті Й. Левицького настільки сподобалася редакторам, її, зрештою, не переклали на російську. Щодо цікавої післямови, то про неї згадував уже Ян Козік у праці про галицьке українське відродження⁷. Там зазначено:

Когда оканчивалось печатаніе этой статьи, мы получили отъ автора письмо, въ которомъ, между прочимъ, онъ пишетъ: “Я старался такъ писать, какъ у насъ въ Галиціи могутъ понимать, но строго нужно беречь мое правописаніе. Положеніемъ моимъ есть, чтобы мало-русскій языкъ со сѣверо-восточнымъ во правописаніи сходился, хотя во произношеніи разнятся, то не мѣшаетъ мысли; а кто хочетъ и произносить по мало- или велико-русски, мо- [так! – М. М.] очень скоро и легко въ томъ успѣтъ”. Мысль очень замѣчательная въ отношеніи къ литературному единству между Словянами⁸.

³ М. Л. Худаш. Левицький, Йосиф // *Українська мова. Енциклопедія*. Видання друге, виправлене і доповнене. Київ, 2004. С. 293.

⁴ Й. Левицький. Доля галицко-руського язика // *Денница – Jutrzenka*. 1843. I. С. 188-194; II. С. 39-45.

⁵ [J. Levyc'kyj]. Das Schicksal der gallizisch-russischen Sprache und Literatur // *Jahrbücher für slawische Literatur, Kunst und Wissenschaft*. 1844. S. 183-185, 206-207.

⁶ Й. Левицький. Доля... I. С. 188.

⁷ J. Kozik. *Український рух народowy в Галиці в latach 1830–1848*. Kraków, 1973. S. 159.

⁸ Й. Левицький. Доля... II. С. 45.

Як відомо, гасло єдності слов’ян радше шкодило, ніж сприяло українській справі, а наведені слова Й. Левицького до певної міри вже нагадують “всеруські” мовні програми галицьких русофілів на кшталт брошурки Богдана Дідицького “Въ одинъ часъ научитьсѣ Малорусину по великорусски” (1866). Натомість мова статті Й. Левицького все ж таки ґрунтується на народній основі, хоча містить церковнослов’янські та російські елементи.

Нарешті, стаття Й. Левицького цікава самим своїм змістом. На початку перемишльський діяч висловив свої погляди на історію “галицько-руської” мови:

Языкъ галицко-русскій, въ часахъ королевства польского, вѣтъ року 1340, малъ тую самую долю, що и языкъ русскій въ Вел. Княжествѣ Литовскѣмъ, котрой, подобне нынѣшному сѣверовосточно-русскому, або московскому, славились выробленнымъ письменнымъ стиліомъ, котрымъ богословы, проповѣдники и чиновники свѣтскіи писали, а котрый панъ Михайль Максимовичъ, профессоръ во университетѣ св. Владеміра, справедливо западно-рускимъ письменнымъ называя, однако жъ я бы назвалъ го югозападнорусскимъ. [...] До того югозападно-русского писменного языка ще меньше на Бѣлѣй Руси престонародный языкъ мѣгъ бути подобный, де совсѣмъ другая престонародная вымова пануе, вѣтъдаляющаяся вѣтъ самого престонародного югозападно-русского языка, – а котре-то нарѣчіе никда [так!] не було писменнымъ⁹.

Й. Левицький додає, що Лінде й інші не слушно називали цю мову (“язык”) “бѣло-рускимъ, хотя во тихъ книгахъ жадныхъ свойствъ нынѣшного бѣло-русского престонародного языка не снаходимо”¹⁰, та продовжує:

Смѣшнѣйшее еще выходитъ назвыско того писменного югозападно-русского языка – “польско-русскій языкъ”, котре му много писателей и самъ Шевыревъ, слава русской словесности придае, а то зъ причины, же много слѣвъ польскихъ во таковыхъ книгахъ снаходится. Если де котре польское слово, во вспомянутыхъ книгахъ снаходящееся, може надати право на переименованіе языка народного, то и сѣверовосточный-русскій, або російскій, можна назвати нѣмецко-рускимъ, бо во нѣмъ снаходится много нѣмецкихъ слѣвъ; но того ще никто не гадалъ сотворити [тут приміщена примітка редакції: германізми в російській мові, начебто, “большею частію техническія”]¹¹.

Далі, Левицький згадує і про стосунки “південнозахідно-руської” й польської мов:

Языкъ бо западно- и южно-русскій есть такъ давнымъ, якъ и народъ русскій, нимъ говорящій, тому во тихъ сторонахъ западно и южнои Руси кореннымъ, и жаднымъ [!] правомъ зъ польского непоходящимъ, бо суть слова русскіи, що на польскій переробитись не дадутъ и противнѣ. – Во тѣмъ вѣтношенію може языкъ мазурскій, горальскій, шлонзацкій, що до польского, назватися повятовщицной – але не языкъ русскій!!!¹²

⁹ Й. Левицький. *Доля...* І. С. 188-189.

¹⁰ Там само.

¹¹ Там само.

¹² Там само.

Справді, у статті 1843 р. розглянуто не стільки питання культури мови, скільки мовну ситуацію, але заслуговує на нашу увагу хоча б те, що там висвітлено ідеологічне підґрунтя інших праць Й. Левицького, написаних близько 1843 р. Щодо питань культури мови, то у статті 1843 р. автор аналізує, наприклад, проповіді Гаврила Паславського, видруковані 1842 р. в Перемишлі, зазначаючи, що “Авторъ во своѣй рукописи має много слѣвъ простарѣлыхъ и формъ церковныхъ”¹³.

До норм “руської” мови Й. Левицький звертався вже й раніше, зокрема у творі “Listy tyżące się piśmiennictwa ruskjego [sic!] w Galicyyi, staraniem Ks. Jozefa Lewickiego ze Szkoa wydawane, w Przemyślu, w drukarni biskupiej obr. gr. kat. 1843”. Тільки перший із двох листів – “List I. Peszt dnia 1go Maja 1841” – вийшов друком. У листі, присвяченому “Русалці Дністровій”, Й. Левицький суворо критикує правопис альманаху, стверджуючи, що він “wpada i razi oko ruskie swą dzikością”¹⁴. Правопис “Русалки”, як відомо, справді не досконалий, але чи можна критику Й. Левицького вважати переконливою?

Оскільки Й. Левицький завжди був прихильником етимологічного принципу в правописі, то він не міг бути задоволеним “Русалкою”. Зокрема, Й. Левицький завжди виступав за позначення минулого часу чоловічого роду однини на -ль, тому що цурався правописного відзеркалення альтернатив у минулому часі. У “Листі” він зазначає також, що форми на кшталт *писав(ь)* можна було б переплутати з дієприкметниками минулого часу, хоча, як відомо, таких дієприкметників уже давно не було в українській мові, а українські дієприслівники постали на основі дієприкметників на -в(ь)ши. Зазначмо, однак, що в інших позиціях Й. Левицький усе ж таки сприймав фонетичне написання рефлексу *л*, але водночас пропонував написання на кшталт “hogiwka” (тобто *горѣвка*, пор. сучасне стандартне *горілка*) замість *горѣўка*, як у “Русалці”. Хоча Й. Левицький визнав, що існує вимова “hogiuka”, він зазначив, що “Litera ludy (л, ł) w języku ruskim pędzej na spółgłoskę sobie spokrewioną w (w), niżeli na samogłoskę u zamienić się daje”. Отже, щодо написання етимологічного *л* поза морфонологічними альтернативами, стандартна українська орфографія перебуває ближче до уявлень Й. Левицького, аніж до вирішень “Русалки”. Зрештою, за словами ученого, русини начебто “w Cerkwі odwiecznie czyste л wumawiają”, тоді як альтернатива відбувається “tylko w potocznej mowie”¹⁵.

Й. Левицький був консерватором лише до певної міри. Критикуючи написання в “Русалці” форм орудного відмінка на кшталт *рукоў*, він не наполягав на традиційній рукою, а запропонував написання *руковь*¹⁶, яке також не було усталене в писемній традиції.

Консерватизм Й. Левицького часто ґрунтувався на доволі поширених переконаннях того часу. Коли він доводив правильність написання кінцевого -ь, то вважав, як і інші консервативні граматисти ХІХ ст., що автори “Русалки”, як і Вук Караджич, начебто не розуміли, що ь тут виконує важливу функцію позначення

¹³ Й. Левицький. Доля... П. С. 41.

¹⁴ *Listy tyżące się piśmiennictwa ruskjego [sic!] w Galicyyi, staraniem Ks. Jozefa Lewickiego ze Szkoa wydawane, w Przemyślu, w drukarni biskupiej obr. gr. kat. 1843. S. 3.*

¹⁵ Зрештою, найкращою для фонетичного позначення суфіксу минулого часу на -ль Левицький вважав церковнослов'янську літеру ѵ, бо суфікс, начебто, звучить як ѵ у слові Єваггеліє.

¹⁶ *Listy tyżące się piśmiennictwa... S. 5-7.*

твердості. Натомість Вук Караджич і “Руська Трійця” збагнули, що цілком достатньо позначати лише одну із двох протилежних прикмет, а саме (“марковану”) м’якість. Ще один аргумент Й. Левицького суто традиційний: неначе “oko ruskie” до написання кінцевого -ъ “od wieków nawykło”.

Учений також уважав, що автори “Русалки” помилилися, коли вирішили позбутися літери *ы*, “który to krok Rusinów żaden nawet najprostszy dziak ruski niepochwali, i na to się nie podpisze, ażeby w Azbuce ruskiej jory (*ы*) nie było”. Однак, його твердження, що “inaczej bowiem wymawia się *ize* (*и*) a inaczej jory (*ы*)”¹⁷, очевидно, не відповідає даним української мови. Навіть більше, Й. Левицький суперечить самому собі, коли слушно пише:

Rusin aż nadto w Galicyi w wymowie swojej lubi *ы* i tam gdzie i w cerkiewnych księgach stoi, a którego głosu język polski nie ma, tym samém polskiem literami oddać go trudno, i tylko podobnie jak *ы* przez *y* polskie pisze się, na pr. zamiast: аллилѣа, Господи помилѣй, wymawiają: аллылуа, Господы помылуй, co widocznie do bardzo prostej i grubiej wymowy ruskiej należy, który sposób pisania i przez *ы* na Ukrainie przyjął Choma Kupryjenko w Dziełki: Малороссійскіе повѣсти и рассказы Москва 1840 w 12. Prędzej więc wypadalo i wyrzucić, ponieważ u niektórych Rusinów galicyjskich na *ы* zakrawa, Serbijanin zaś jak polskie *y* wymawiać go nie jest w stanie, i zawsze jak polskie i wymawiać będzie; któż więc odniesie korzyści? któż jest tak nierozsądnym z Rusinów, ażeby chciał twierdzić, że wymowa słowa ruskiego w cerkiewnych księgach przez *ы* pisanego; na pr. сватый, inaczej brzmi, jak w potocznej mowie Rusina galicyjskiego, które to słowo triumvirat святой przez *и* pisze? wymowa tu też sama, dla czegoż sposób pisania ma być inny? o toż logika estetyków ruskich!!!¹⁸

Якби Й. Левицький виступав лише за вживання *ы* замість *и* для позначення того звуку, котрий утворився на основі давнього *и* та *ы*, його критика не була б абсурдною, адже український [и] за фонологічною вартістю справді ближчий до *ы*, ніж до *и*. Полемічне ж зауваження: “trzeba coś nowego pokazać, a to bez zastanowienia się – i stać się Serbom [sic!]”¹⁹, слід уважати недоречним. Аргумент Й. Левицького, що у словоформах “ты, ти; мы, ми; питати, пытаты; сито, сыто; мило, мыло etc.” *и* та *ы* можуть розвести гомографічні форми, можна, натомість, сприймати як вагомий, хоча слід заперечити, що в інших мовах також зафіксовано подібні явища. Коли учений далі стверджує, що після *к, г, х* вимовляється *i*²⁰, а не *и*, то маймо на увазі, що таке твердження ґрунтується не тільки на консерватизмі чи на наслідуванні російської мови, а й на даних багатьох західноукраїнських діалектів, у яких *и* після пом’якшених велярних справді перейшло в *i* або *i*^e²¹. Зрозуміло, нарешті, що консерватор Й. Левицький не був задоволений тим, що “spójnik i po niemiecku und, we wielu miejscach Rusalki przez *й* pisany spostrzega się”: фонетичний принцип орфографії був йому майже чужим.

¹⁷ Ibid. S. 7.

¹⁸ Ibid. S. 9.

¹⁹ Ibid. S. 8.

²⁰ Ibid. S. 10.

²¹ Ф. Т. Жилко. *Говори української мови*. Київ, 1958. С. 87, 103.

Тим часом, він наполягав на тому, щоб на місці рефлексу з *o* в нових закритих складах писали *o*, та критикував непослідовне вживання цієї літери в “Мотилі” Рудольфа Моха й у творах М. Максимовича. Зрештою, Й. Левицький, користаючи нагодою, вказував також на те, що начебто він сам “przyznając zatrzymanie korzennego -o- w pisowni, już roku 1831 (примітка: Наука въ недѣлю 24 по сошествіи с. Духа) na tę samą myśl co Małachowicz trafił” і впровадив *o*, але пізніше вибрав знак *ö*, бо літера *o* нібито мала забагато інших функцій у давніх текстах, та “W księżeczce zaś do modlenia dla wygody parafian Skielskich r. 1840. w Przemysłu przez tegoż X. J. L. wydanej” (яку я, на жаль, досі не знайшов у жодній бібліотеці) поставив мале *u* понад *o*. Водночас Й. Левицький однозначно виступав проти означення рефлексу *o* як *i* (*i*). Аргумент проти самого вживання *i* на місці етимологічного *o* досить типовий для тих часів. У його основі – ідея слов’янської єдності, яку автор уже озвучив у статті про “Долю галицко-руського языка”: нібито завдяки фонетичному написанню *u* з *o* автори “Русалки” “tak i niezrozumiały robią język innym pokoleniom sławiańskim, i czynią zamieszanie między i, które z o pochodzi i i które właściwie takim jest”²². Тож, відповідно до етимологічних засад Й. Левицького, слід було б також писати *жѣнка* замість *жінка*, як у “Русалці”, “bo od жена pochodzi”; та що тим паче не треба писати *Лѣвъ*. Варто додати, однак, що критика непослідовності написання *o*, і та *ѣ* в “Русалці”²³, не була не слухною.

Зрозуміло, Й. Левицький виступав також проти інших нових літер, запроваджених “Руською Трійцею”, зокрема проти <*u*>. Зрештою, за словами Й. Левицького, *o* чергується із *ж*, але “jeżeliby zaś koniecznie chciano z tych dwóch głosów jeden utworzyć, to i temu poradzić można pisząc *жo*”, “sposobem skróconym, ale nie pomnażać litery bez potrzeby, a to tylko dla sławy Wukowej” – така лігатура справді виступає в декількох галицько-українських друках того періоду. У цьому контексті Й. Левицький знову доводить непослідовність у правописі “Руської Трійці”, бо на с. 120 він знайшов написання *вижу* замість *вицу*²⁴.

Й. Левицький сприймав також інші лігатури, не тільки *жo*, зокрема висловлювався за літери *ь*, *ъ*, оскільки вони начебто відповідають “духові руському”, і подібні скорочення можна вже знайти в давніх рукописах²⁵. Цих нових літер, які, зрештою, уживано в перемишльських друках тих часів, у “Русалці”, однак, немає.

Іноді в “Листі” є цікаві згадки про західноукраїнські діалекти. Левицький критикував, зокрема, вживання літери *є* там, “gdzie nad Dniestrem i Sanem a albo a ро ж, ч, ш, щ, ц і miękkich spółgłoskach w ã niemieckie przechodzi, z której przyczyny dialekt halicki lodomerskiemu robi się niezrozumiałym, i wprowadzie drugim językiem”, додаючи, що “sposób zaś pisania starodawny za pośrednictwem cerkiewnej wymowy łagodzi tę różnicę”²⁶. Варто додати, що Й. Левицький у статті “Доля галицко-руського языка” все-таки вживає літеру *ä*, пор. *жäднъмь*.

²² *Listy dotyczące się piśmiennictwa...* S. 11.

²³ *Ibid.* S. 11-12.

²⁴ *Ibid.* S. 13.

²⁵ *Ibid.* S. 15.

²⁶ *Ibid.* S. 13.

До написання *всьо, вь пѣсньохъ* учений ставився поміркованіше, хоча надавав перевагу написанню *всьо*, яке виявив у російському словнику Гейма (Москва, 1799)²⁷. Натомість написання *й* у формі *мойоу* він не сприймав крізь призму суто традиційного аргументу, що “bardzo razi oko ruskie, które do reguły nawykło, że przed samogłoską pojedyncze -i- pisać się powinno”²⁸. Зрештою, Й. Левицький гадав, що в “Русалці” теж повинно було б бути протетичне *в-* перед *о-* на початку слова, хоча “tym, którzy są za wysokim stylem języka ruskiego do smaku przypaść nie może”. Щоправда, задля підтвердження своєї позиції він навів чимало слів, котрі ніколи не мали протетичного *в-*, але цікаво, що він до цього питання ставився не консервативно: “Nie widzę wprawdzie konieczności, co by to -в- opuszczać przymuszało, gdyż w wymowie tak jest u Rusi powszechném, że bez niego czegoś niestaje”.

Аналізуючи поетику “Русалки”, Й. Левицький також розглянув питання прозодії. Він критикував, наприклад, вірш “Чиста рѣка тече / Соловѣй шебече”, бо, за його словами, треба написати *течѣ*. У цьому контексті знову видно, що Й. Левицький був не тільки консерватором, тому що писав, що тут ідеться про “народну пісню”, “więc tego ducha trzymać się należy, i według niego pisać wiersze”²⁹.

Левицький не обмежувався питаннями орфографії, хоча це була його улюблена тема. Про граматику “Русалки” він висловлювався схвально, чого не можна сказати про її правопис. За словами Й. Левицького, транскрипція фрагментів із “Русалки”, яку оприлюднив Михайло Максимович у часописі “Кієвлянинъ” за 1841 р. (с. 143–151), засвідчує навіть, що “Grammatyka ruska w tém dziełku uszłąby, gdyby ortografia takowėj nie mięszala [...]”³⁰. Це зауваження підтверджує, що на загал Й. Левицький був цілком задоволений мовою “Руської Трійці”! Зрозуміло, він також мав деякі застереження до граматики. Зокрема він заперечив стягнені форми теперішнього часу у виразах *розглягат, пропадат, не маи*, бо вони, на його думку, “przeciw konjugacyjom ruskim czasowane, chociaż przeczyć nie można, że w Bełzkim w narodzie takowe się słyszeć dają”. Відповідно до додатку, що “należy więc mówić *розлягає, пропадає, не маєшь*, tu zaś bezosobiście używa się *не ма*”³¹, видно, що в 40-х роках XIX ст. Й. Левицький уже не був однозначним прихильником “язичія”, як можна було б подумати на підставі різних інформацій про нього з енциклопедій та підручників: чимало його галицьких сучасників тоді ще наполягали виключно на написанні *-аеть*.

Й. Левицький критикував форму *закує*, додаючи, що “zle powiedziano, lepiej *закуває*”, хоча досі є звичною форма *закує*. Далі, він боронив уживання вставного *л* (“*стю лерієј сплю*”), що насправді відповідає більшості українських діалектів та нормам сучасної української мови, та критикував написання *д нему*, “co ani w używaniu jest, ani język za tym nie rosiąga”³², хоча ця конструкція, як відомо, таки має поширення в кількох західноукраїнських діалектах.

²⁷ Ibid. S. 14. Звідти ж запозичено приклади “бѣлюкъ, гусіокъ”.

²⁸ Ibid. S. 14.

²⁹ Ibid. S. 23-24.

³⁰ Ibid. S. 19.

³¹ Ibid.

³² Ibid. S. 19-20.

Окрім цього учений звертався до питань словотвору. Він не сприймав словоформу *бородьба*, аргументуючи, що цей іменник повинен звучати як *борьба*, та що саме ця форма також деінде виступає в “Русалці” (с. XVIII). Повертаючись до правопису, Й. Левицький додає, що, окрім цього, треба було писати *боротьва*, а не *бородьба*³³, що знову відповідає правилам сучасного українського правопису. Критикуючи словоформи *зберка* й *примѣтка*, він натомість пропонував церковнослов’янські форми *собраніє* та *примѣчаніє* або ж із російської – *замѣтка*. Та коли він критикував, що “Nie czyni [sic!] Autorowie różnicy między przedimkiem сь і зь”³⁴, то це знову ж було наслідком його етимологічного правописного принципу. Його критика непослідовного правопису *с* і *з* у “Русалці”, однак, знову має сенс. Й. Левицький критикував такі словоформи, як *веремєнь* (начебто походить від форми *время*, зауважмо, що це непорозуміння, тому що в “Русалці” не йдеться про церковнослов’янське); *Панѣ*, замість якої він пропонує форму *паня* (стосовно *панѣ* начебто не ясно, “do której Deklinacji należy?”); *теѣ*, бо, за словами Й. Левицького, існує тільки “na Ukrainie i w Złoczowskim”; *на претиу* (“aż nadto źle, bo się mówi” *наспротивъ, на противъ*); *о нимѣ* (начебто треба писати *о нѣмѣ*); “o татарехъ іерієј о татарахъ”. Щодо форм порівняльного ступеня *вижче, дорожче, нижче*, котрі ввійшли до сучасної літературної української мови, Й. Левицький уважав, що “nie grammatycznie formowano”, замість них він пропонував *высшѣ (выше), дорожше* [!], *нижше*. Про форми *кобихѣ, томубихѣ* тощо, він писав, що вони “są oczywiście czechismy, które u Rusi nie wszędzie są w używaniu”.

Досить цікавими є зауваження Й. Левицького щодо лексики альманаху. Він критично відгукнувся про словоформу хоч і “виправив” її на традиційне *хоть, хотя*; не сприйняв словоформи *мрака*, протиставивши їй “правильній” формі *мракѣ*. На загал, мова “Русалки”, однак, цілком задовольняє Левицького також на рівні лексики. Цікаво, що за важливий критерій для нього знову править “популярність”, себто побутування мовних елементів посеред “простого” люду:

Język chociaż jest ruski i nie można powiedzieć, że był pomieszany polszczyzną, jednakże Dalibor namieszał wiele słów nie galicyjskich; a zatem dla prostego wieśniaka niezrozumiały, czasem przeciw popularności (с. 20).³⁵

Й. Левицький не був задоволений тільки мовою Далібора (Івана Вагилевича), бо в нього начебто трапляється забагато слів, які не мали загального вжитку на Галичині: “któż bowiem z Galicyjanów rozumie słowa: запорчаў, крамола, кучерѣ, лдя, призракoм, курганами і т. д.”³⁶. Згодом, Й. Левицький навів значний перелік таких слів (тут наводимо лише деякі):

Байракѣ (ukraińskie) wąwozy, doły cierniem pozarastane; Брѣднявый (шаленый, дурный) błotnisty; Встрѣчає (спотыкає); Витязь (рыцарь, льщарь); Ватра (спопелѣле мѣсце, де огонь горѣлъ), самъ огонь; Веремніє schöne Witterung; Гомінъ (крикъ, шумъ); Гарный (вѣтъважный, красный, пригожій); Хосноватися benützen; Гомонѣти mguszyć; Гусли (скрипки о єднѣй струнѣ); Гомотѣти,

³³ Ibid. S. 19.

³⁴ Ibid. S. 20.

³⁵ Ibid. S. 20.

³⁶ Ibid. S. 21.

гомонѣти (шумѣти, кричати, сваритися); Галичъ, стадо кавокъ, галка (кавка); Грехотъ (шелестъ) drobny kamień; [22:] Гудьба (музыка, граніє на скрипкахъ и басахъ); Жегущій (палящій, горящій); Знидѣти zboleć, schogować, znędznieć; Кудерный (кудрявый) lockig, kręcone włosy mający; Курия (хата); Лишь, лешень, лише (калемь); ино, ено; Ледѣнь (паробчакъ) ледѣникъ, легѣнь; Лицарь, Лыцарь (рыцарь); Левонь, либонь vielleicht (здаєся); Лучница, лучиця das Schilf тростина; Майданъ (въ лѣсъ чистое жизное поле); Маячѣе (бѣдно жити, въ нуждѣ оставати); Напрасно unverhoft [!]; Ненька, няня; мати матѣнька зъ греческого языка; Надобно es gebührt sich, man muß; Охрестности (окрестности) okolica; Орда die Horde, besonders tatarische; Орсукъ strona, kraj, (z węgierskiego orszak); Сукромі окромѣ; Призракъ (мара, страшило); Печальную, печальный betrübt, traurig, bekümmert; Перестолница ?? [!]; Питомый (власный, кормленный, выгудованный); Питати (гудовати кормити); [23:] Пакъ (знову); Полоненный (въ неволю взятый); Прѣчки (прѣчь) пречъ; Посагъ (вѣно) [sic!]; Пѣтъма (памрока) grobe Finsterniß; Стратеньцѣвъ, мучениковѣ; Танокъ (танецъ); Турма (вежа, шалашъ); ужасный straszny, dziki; Царина pole zbożem zasiane; Чѣпы okowy, łańcuchy, kajdany; Чаравашка gatunek pieśni; Чадо dziecko дитя, дѣтина; Чркати [sic!] gysować; Чемный (гречный); Шпаркій (скорый); Шайный (буйный); Шолкъ, шовкъ (ѣдвабъ) jedwab [...].

Певна річ, варто було б порівняти ці та інші наведені вище лексичні одиниці з матеріалами сучасної діалектної лексикології. За браком місця ми відкладаємо це завдання на пізніше.

У своєму горезвісному резюме Йосиф Левицький указував на позитивний бік того, що внаслідок мовних вад “Русалка” не набула значного поширення на Галичині:

Kończąc rozprawę moją, życzę narodowi ruskiemu w Galicyi jak najpomyślniejszój doli co do jego piśmiennictwa, osobliwie poezyi, która w Europie niepośledne zajmuje miejsce, należy tylko ze strony narodu oświeczonej [!] klasy, która cokolwiek czuje, wspierać szczęśliwe pochopy; bo cóż naród wegitujący i bojaźliwy, o nic niestojący, tym bardziej biedny ze swojej strony uczynić może? a Rząd ojcowski, który wspiera wszelkie umiejętności, nie przeschodzi sprawiedliwym usiłowaniam narodu ruskiego. – Dzięki więc niech będą rządowi, który nie tylko na stosunki polityczne, lecz i na niepotrzebne nowości baczne ma oko i Rusałce Dniestrowej rezszerzyć [sic!] w téj formie, w jakiej z rąk triumviratu wyszła nie pozwolił³⁷.

Такі слова остаточно вирішили долю ученого, про чії заслуги наступні покоління забули. Саме ця критика “Руської Трійці” та його згода із цензуруванням “Русалки”, були одним із вирішальних кроків до того, що в сучасній україністиці Йосифа Левицького сприймають лише як консерватора та представника “язичія”.

Натомість критика пасторальних листів Михайла Левицького (1841 і 1843 рр.), наведена у другому “листі” під назвою “Howirła dnia 1-o listopada 1843”, свідчить про те, що Й. Левицький не належав до найконсервативніших галицьких письменників. У вступі він писав:

³⁷ Останнє речення з: Listy dotyczące się piśmiennictwa ruskiego [sic!] w Galicyi, staraniem Ks. Jozefa Lewickiego ze Szkoła wydawane, w Przemyślu, w drukarni biskupiej obr. gr. kat. 1843 // М. Тершаковець. *Матеріали і замітки до історії національного відродження Галицької Русі в 1830 та 1840 рр.* Львів, 1907 (“Українсько-руський архив”. III). С. 226.

Wielu utrzymuje w Galicyi, że język słowiański, którym tłumaczone są książki cerkiewne, a do którego tłumaczenia Ruś galicyjska żadnego sobie rościć prawa nie może, jak tylko, że je (ich) mylnie nieraz przedrukowała, – jest prawdziwie ruskim; drudzy zaś twierdzą, że język halicko-ruski jest ten, którego naród ruski w Galicyi z mniejszymi lub większymi odmianami po dziś dzień w mowie potocznej i swych pieśniach używa. [...] Tłumaczy wspomnianych posłanij ani językiem czysto cerkiewnym to jest przestarzałym, ani językiem południowo-zachodnim czyli halicko-ruskim żyjącym nie mówią; lecz jak powiedziano mieszaniną przecudną, nieuczonemu wieśniakowi ruskiemu, który literatury starożytnej ruskiej nie uczył się, niezrozumiałą³⁸.

Й. Левицький виступав проти вживання аориста, імперфекта і перфекта та форм на *-еть*. Однак згодом, він не лише подав цікаві звістки про західноукраїнські діалекти, а й окреслив власні мовні засади:

Huculi nasi w cyrkule kołomyjskim, zkađ do Ciebie, Przyjacielu, list ten piszę, i w mnogiej liczbie w 3. osobie czasu terazniejszego II. konjugacyi: ть nie domawiają, na pr.: хода; лаза; ѳзда; хвала; zamiast ходать; лазать; ѳздать; хвалать i t. d. I gdyby tak powszechnie w Galicyi mówili, ть i w tej osobie opuszczać nie byłoby błędem, lecz dla małej ilości pokolenia huculskiego powszechną ta forma w Galicyi stać się nie może³⁹.

Й. Левицький додав, що також “we wielu miejscach” трапляються форми числівників, як-от: *одинайца, дванайца, двайца* замість *одинайцать, дванайцать, двайцать*, та зауважив, що, зважаючи на московське видання Хоми Купрієнка, “huculska wymowa aż za granicę ponad Dniestr się ciągnie”⁴⁰.

Й. Левицький критикував й інші церковнослов’янські риси “листа”: закінчення родового відмінка однини прикметників на *-агъ* замість *-ого*; закінчення давального відмінка множини прикметників на *-имъ* замість *-амъ*; форму префікса *раз-* замість *роз-*; уживання префікса *из-* замість “*вы-*”; брак означення рефлексу *i < o* через *ѳ*. Він заперечував форми *ѳ, онъ, она, оно, азъ, тебѳ, себѳ, вси, имижѳ, что, какова, никакоже, ны, ѳ земли замість вѳтъ, вѳнъ, вона, воно, зъ, тобѳ, собѳ, собѳ, тобѳ* [!, тобто він навів обидва наголоси], *всѳ, що (шо), нимижѳ, якова, насѳ, вѳтъ землѳ*. Щодо питань акцентуації, то Левицький пропонував уживати замість *ѳ тебе вѳтъ тебе* та критикував залучення багатьох церковнослов’янських слів, “takowych więc wyrazów w szkole uczyć się wprzód musi i co większa, wiele z tychże i uczeni Rusini, co w stan duchowny wstąpili i ex offo takowych wyrazów uczą się, s a l v a v e n i a nie rozumieją, przenaјmniej [sic!] niedokładnie”⁴¹:

Któż kiedy słyшал między ludem w Galicyi następujące wyrazy, jako powszechnie znane? [Далі наводжу вибір:] обрѳтающихся, гѳда, желаюше, полѳчити u Rusi co innego znaczy, такожде, причастниками, попеченію, тщательнѳе, бдѳнія, ревности, печаль, узвляетса, ради вреда, найпаче, иже, обаче, прелстать, издревле, примѳтилъ еси, оукораеть, всѳевы, сицевыхъ, ѳнюдь, имѳють,

³⁸ Listy dotyczące się piśmiennictwa ruskiego [sic!] w Galicyi, staraniem Ks. Jozefa Lewickiego ze Szkoła wydawane, w Przemyślu, w drukarni biskupiej obr. gr. kat. 1843 // М. Тершаковець. *Матеріяли і замітки* ... С.228-229.

³⁹ Там само. С. 230.

⁴⁰ Там само. С. 230-231.

⁴¹ Там само. С. 233.

тщаніємъ, совѣтовати, опредѣленно, поврежденніа, касательное [...], внѣ, добродѣтелствѣ [так!], непорочную, недоумѣніа, благочестіе, блюсти, здѣже, въ коварствѣ [...].

Дослідник звернув увагу на непослідовність і помилки в етимологічному правописі пасторальних листів. Нас цікавлять лише зауваження “иннаgw wszędzie przez dwoje -nn- (polonismu), lecz jedno pisać się powinno)” та “русскихъ zle, pochodzi od РѸсь, nie od РѸ-, więc -скій, zakończenie przymiotników dodaje się; a zatem рѸсскій, także русьскій”. Пригадаймо, що пізніше русофіли будуть писати *русский*, а їхні противники *руский* або *руський*.

Трохи нижче Й. Левицький критикував форму множини *kollegia*, замість якої запропонував *kollegiomy*, запитуючи, “według której deklinacyi ruskiej kollegia ma być 1. spad. liczby mnogiej?” Про польський вірець цієї форми він мовчить. Слова “не токмо на язиць сочиненный” Й. Левицький прокоментував словом “moscevismus”⁴².

На загал, Й. Левицький показує, що перший пасторальний лист Михайла Левицького не написаний чистою церковнослов’янською мовою й містить чимало іншомовних вкраплень.

Про другий пасторальний лист митрополита Левицький пише знову з огляду на “популярність” мови:

Tłumaczenie posłanija archijerejskoho we wielu względach przewysza tłumaczenie wyżej osądzone, a gdyby tylko ono ze względu starodawnego sposobu pisania po rusku przyszło osądzić, mało by mu było do zarzucenia; lecz niestety, gdy ze stanowiska popularności na nie okiem rzucimy, z wielu względów tym samym wadom podpada, co i posłanie apostołskoe [...] Uczonym Rusinom, którzy po łacinie i po polsku umieją, żadnej nie zrobił przysługi, ponieważ z łacińskiego oryginału i z polskiego tłumaczenia już o liście i o odpowiedzi dowiedzieli się; co się zaś tyczy nieuczonych Rusinów lub Rusnaków, tym bynajmniej nie przysłużył się, albowiem cudzym im językiem, tak jak i Polak tłumaczył⁴³.

Обговорюючи декілька мовних рис пасторального листа 1843 р., наголошує на справжніх помилках. Цікаво, однак, якими словами перемишльський діяч закінчує свою рецензію:

Wiek XIX. dochodzi do pierwszej połowy, w przeciągu którego czasu (43 lat) ze strony naczelnictwa duchownego ledwie te dwa posłania niby po rusku, za wstawieniem się nunciusza wiedeńskiego, pokazały się w Galicyi. [...] Któż więc weźmi [sic!] język halicko-ruski w opiekę?, gdy naczelnicy duchowni takowego wyrzekają się i cudzym językiem ze swoimi owieczkami, chociaż i niezrozumiałym, rozmawiają, gdzie dopiero dusz starownicy, nie chcąc się wystawić swojej gromadzie na wstyd, takowy zmuszeni byli na język ruski tłumaczyć, co i recenzent we swojej parafii uczynił. Język tedy narodowy nie podpada dyspotyzmowi niektórych osób, wyrabia się i żyje w narodzie w potocznej mowie i pieśniach i stopniowo przechodzi w pismienictwo naukowe. Pisarze mają posiadać tę sztukę, ażeby wszystkim ogólne formy języka w swym kraju wyczerpać i temi do krajanów na piśmie przemawiać⁴⁴.

⁴² Там само. С. 235.

⁴³ Там само. С. 236-237.

⁴⁴ Там само. С. 239-240.

Й. Левицький був занепокоєний тим, що у Львові й у Перемишлі вживали різних букварів й катехизисів, та повідомляв про заборону його серії “Biblioteca besid duchownych”. У цьому контексті він, зрештою, також навів приклад того, як він, можливо, переклав пасторальні листи своїм парафіянам на народну мову: “Имѣай оуши слышати, да слышитъ” по halicko-rusku: “Кто має оуши слѣхати, най слѣхає”. Зрештою, Левицькому не вдалося оприлюднити цю рецензію, бо, за словами цензорів, пасторальний лист “im Zwecke des Festhaltens an der Union” не міг бути предметом публічної критики.

Натомість вийшла його анонімна німецькомовна рецензія двох досить різних перемишльських друків 1844 р., а саме в ляйпцизьких “Jahrbücher für slawische Literatur, Kunst und Wissenschaft”⁴⁵. У рецензії обговорено видання “Біблійної Гісторія ветхаго завѣта” Венедикта Левицького та “Рѣководство ко оумноженію и годованію садовины по селахъ и мѣстечкахъ” Василя Гавришкевича. Тут Левицький знову виступає як прихильник мовного відродження на народній основі та користує з нагоди покритикувати церковних цензорів із львівського собору св. Юра:

Das Princip, so zu schreiben, wie das gallizisch-russische Volk spricht, hat sich nach und nach immer mehr ausgesprochen, wozu die Volkspoesie das Muster darbietet, nach welchem die jüngeren Schriftsteller dieses Problem nach Möglichkeit zu lösen trachten; allein einige Herren bei St. Georg in Lemberg haben sich diese Jahre dawieder erklärt, und nehmen den kirchen-slawischen Dialekt in Schutz, trachten die, den Galliziern naturwidrigen Wendungen der Grammatik, nicht minder solche Ausdrücke einzuführen, die dem gallizischen Volke ganz unverständlich sind, und kaum in den höheren Bildungsanstalten Anklang finden könnten⁴⁶.

Про “Біблійну історію” Левицький писав, що перекладач “huldiget dem veralteten Principe, verirrt sich aber sehr oft unwillkürlich in den Volksdialekt”, про “Руководство”, натомість, завважує, що воно “nähert sich dem Volksdialekte ziemlich, obgleich es doch einige veraltete grammatikalische Formen und Polonismen beibehalten hat”⁴⁷.

Щодо “Біблійної історії”, Йосиф Левицький знову критикує вживання архаїчних форм “swiatoho, jasty, sebî, razkazywajet, budet, z naszoi zemły, rekl, nadležyt, ot (von), on (er), imîł, razlicznyj, razdił, rabota, rawnyj, mohł, osta, jedwa, wsiudu, wsiuda, carstwijè, nastawnykom, nikotryi; podywymsia, zdałekały?; umerł” замість “die in Galizien dem Volke von der Wiege an gewohnten” “swiatoho, îsty, sobî, bude, rozkazywaje, z naszoi zemli, rik, naležyt, wüt, wün, mał, mił, rozlycznyi, rozdił, robota, rūwnyj, müh, ostał, ledwa, wsiúdy, carstwo, nastawnykam, nekotryi; podywîmsia, czy z dałeka?; wmer”, та “eine Menge dem gemeinen Manne in Gallizien ganz unverständlicher, weiter in der Umgangssprache nicht vorkommender Wörter, von welchen einige hier zum Belege angeführt werden, als: weszczy, chołmy, wsehda, w naczałi, tohda, takožde, prisno, opasost’, daby, sopružestwo, sowist’, nikohda, zîło, toržestwowaty, istocznyk, oblyczaty, niżnyj, niczto, sokrowyszczè, istinno, nacaty [sic], błałodarno, prežde, welikolipnojè, ad, wredyty, ispytanie, nykako, snîdaty, płotskijm wezdîsuszczyj, koža,

⁴⁵ [J. Levyc’kyj]. Russinische Literatur in Gallizien // *Jahrbücher für slawische Literatur, Kunst und Wissenschaft*. Jg. 1844. S. 224–227.

⁴⁶ Ibid. S. 225.

⁴⁷ Ibid.

nehodowaniè, oskorblenijè, rîszen, opredîlenno, želanijè, poternyj, inohda, preobrîty, az, zlonrawijè, ożestoczytysia, wremena, paki, połzajuszczysia, soprażalsià, jeże, sud’ba, udowłetworyty, pretworyty, sîn’, błahohowinno, czermnij u. s. w.”⁴⁸ Далі, Левицький закидає, що замість усталених церковнослав’янськими традиціями “Aweł, Wenjamin, Jow” уживано “Abel, Benjamin, Job” та що трапляються “falsche grammatikalische Wendungen: anstatt: pokajut sia, izbawlat, wüt semy, rady ciłoho mîsta, obsypaty, s’odynajciatiu, dwa mîsta, usłyszaw rîk u.s. w., schreibt er: pokajat sia, izbawlut, ot sîm, rady ciłomu mîstu, opsypaty, s’odynajciat’, dwî mîsta, ułyszal izrekl’⁴⁹. Про Венедикта Левицького зауважив, що “Er führt gegen den Geschmack der Gallizier Moskwitismen ein, als: parcza, jak pożywajet? naružno, ssorytysia, ženszczyny, tronutyj, raduha, hosudar u. s. w.” і те, що він водночас “Huldiget dem Polonismus, als: wrohow, zbo’e [sic, замість *zboże*], pozostał, podiłsia, ażały, powozy, powyd’mo, jednakże, znajdował, poznij, wysłuchiwat, Israelitom u. s. w.”. Знову критикуючи невизначеність рефлексу *o*, він доходить висновку, що

Mit einem Worte, dieses Büchelchen liefert uns ein Muster der babilonischen Vermischung moskowitischer, polnischer, kirchen-slavischer und kleinrussischer Sprachelemente, und einen Beweis, dass der Herr Uebersetzer noch lange Zeit braucht, um den Geist der gallizisch-russischen Mundart zu ergründen, um für das Landvolk ein nützliches Unterrichtsbüchlein liefern zu können.

Цілком схвально учений відгукнувся лише про те, що суфікс минулого часу чоловічого роду однини подавався через *-ль*, пор. “Demongeachtet verdient er die volle Anerkennung, dass er im masc. das Part. Perf. Act. nicht *въ*, sondern *ль*, und in der 2. Person sing. praes. nicht *ь*, sondern *ь* schreibt”⁵⁰.

Стосовно “Руководства”, Й. Левицький критикував деякі “veraltete Formen”, зокрема третю особу однини теперішнього часу на *-еть*, та “razdił, czetyredesiat’, hde, dožd’, suchaho, rastiaszczyi, statt: rozdił, sorok, de, doszcz, suchoho, rostiaszczyi”⁵¹. Водночас, він зафіксував і полонізми: “Polonismen bilden folgende Ausdrücke: korenî, zdejmwowanie, pożytecznaja zboże (statt zerno, chliłb), łyczba, chotiażby, jednakowoż, dołhosty, zostaw, jestem, ile możnam chwast, lub, zebranie, zejszłyj, niżej, czyły, delikatnoho, rodzaj, zupełnî, ze statt zo, съ u. s. w.” Й. Левицький уважав, що “Unrichtig sind nachstehende Ausdrücke: obwałyty statt swályty, zrywaty statt obrywaty; kupowały sobî sül statt kupowały sobî soły; do nowoho zbūža statt do žnyw; zeren statt zerniat; piria statt pera u. s. w.”⁵² Щодо норм правопису, то він виступив проти порушення етимології в уживанні *зь* та *сь*, *книшка* замість *книжка*, *зійдуть* замість *зой<д>уть*, розкритикував, що “das *ль* verwandelt er fast beständig in *въ*, *в*” та вимагав вживати “л euphonicum”, себто писати *мовлать* замість *мовать*. Коли Левицький пише, що *въ земли* замість *въ земли -ѣ* “im Gallizisch-russischen den Genit. sing. bei dem [sic!] Hauptwörtern auf *я* bezeichnet”, то це, радше, непорозуміння, що випливає з того, що він спирався на давньоруську граматику. Коли він спостерігав, що “*ы* wird

⁴⁸ Ibid. S. 225-226.

⁴⁹ Ibid. S. 226.

⁵⁰ Ibid.

⁵¹ Ibid. S. 226-227.

⁵² Ibid. S. 227.

stark mit и verwechselt; statt *вымагаючи schreibt er* *вимагаючи*”, тоді Й. Левицький назагал мав рацію, бо в цій книжці, на відміну від “Русалки”, *ы* вживано згідно з етимологією. І тут Й. Левицький хвалив те, що “*o, welches wie ü klingt, wird sehr oft mit zwei Punkten angedeutet*”. Натомість, із його критики “*der Ton [wird] aber nirgends angegeben*” знову стає зрозумілим, що в його концепції ще було чимало недоліків і непорозумінь стосовно суті й природи “руської” (української) мови тих часів.

Варто підкреслити, що загальна оцінка мови В. Гавришкевича цілком позитивна (стосовно критики надужитку полонізмів нагадаймо, що важко встановити, які саме з них стали частиною природного лексичного складу західноукраїнських діалектів, а які – ні):

*Der Vortrag des Gegenstandes ist genug deutlich, und der Verfasser, ausgenommen die Polonismen, die er auf einen Blick zu unterscheiden, und von ihnen sich loszureissen nicht vermag, ist der gallizisch--russischen Mundart genug mächtig, könnte aber seinen Styl noch besser ausbilden, hätte er die grammatikalischen Regeln der gallizisch-russischen Sprache inne*⁵³.

Йосиф Левицький, про якого україністика пам’ятає лише як про представника язичія, насправді був доволі консервативним, коли йшлося про питання правопису, тому що виступав за етимологічний принцип заради слов’янської взаємності. Тим часом, він також був, без жодного сумніву, одним із піонерів у побудові “руської” літературної мови на народній основі, не лише як поет і перекладач, а й як один із перших українців, хто звернувся до питань культури української мови й боровся проти церковнослов’янських, російських та польських впливів у мові, яка повинна була бути, за його словами, популярною та мала ґрунтуватися на найпоширеніших народних рисах “галицко-руссаго языка”.

---

⁵³ Ibid. S. 227.